

společnosti ke kapitalismu..." (s. 90). Konstatuje, že z této doby jsme v podstatě zdědili problém vztahu filozofie k „praktickému životu“ i neschopnost tento problém adekvátněji vyřešit.

Pešková však polemizuje proti představě, že v Čechách až na výjimky filozofie neexistovala. Poukazuje na přítomnost školské filozofie a protestuje proti jejímu podceňování. Všimá si dále filozofických pokusů v 19. st., a to vedle již uvedených filozofů také Dasticha, Lindnera a Durdíka. Tvrdí, že pokud jde o filozofické vzdělání a filozofické tázání byla v Čechách 19. st. filozofie na úrovni srovnatelné s běžným evropským průměrem, i když se příliš často neshledáváme s výkony, které by mohly přesáhnout naše hranice. Nicméně máme na co v našem tázání navazovat.

Poslední oddíl knihy se dotýká dvou aktuálních stránek historického uvažování: fenoménu svátečnosti a role ženy v dějinách.

Fenomén svátečnosti, který se do popředí dostal v souvislosti s historií mentalit pojednává Pešková nikoli jako historička, nýbrž jako filozofka. Poukazuje na jeho antropologickou stránku, totiž na to, že člověk jako bytost přesahující sebe sama potřebuje příležitost si toto přesahování nějak uvědomit a manifestovat. V souvislosti s aktuálními událostmi jak naší poválečné historie, tak posledních osmi let však také upozorňuje na problém profanace skutečností považovaných dříve za posvátné.

Role ženy se do úvah Peškové dostává částečně v souvislosti se zájmem moderní historiografie o toto téma, částečně v souvislosti s rozvojem feminismu. Ačkoli reaguje na některé aktuální problémy vztahů mužů a žen, je její základní postoj opět filozofický: Vychází z úvahy o člověku, jako bytosti, kterou nelze redukovat ani na masculinum, ani na femininum a definuje vztah muže a ženy jako vztah vzájemné komplementarity.

Knihy profesorky Peškové je kniha esejů, které spojuje základní zájem o dějiny a o roli vědomí — většinou reflektovaného a filozofického vědomí — v nich. Ale spojuje je i jejich metoda, kterou Pešková prokazuje, že je s to postupovat tím způsobem, který v naší filozofii minulosti i přítomnosti sama postrádá: Je s to spojovat aktuální a filozofická témata nikoli na základě povrchní aktualizace, nýbrž tím, že poukazuje na hlubinnou filozofickou dimenzi problémů, které se na první pohled mohou jevit jako nefilozofické.

Ivana Holzbachová

Milan M a c h o v e c: *Filozofie tváří v tvář zdniku*. Nakl. „Zvláštní vydání...“, Brno 1998, 360 s.

Jde o zvláštní knihu. Na první pohled se zdá, že ani není určena pro oči filosofa-profesionála. Koneckonců byla původně psána jako samizdatový text (dokončený r. 1983), bez poznámkového aparátu a bibliografie (s německou verzí z r. 1985, vydanou pak německy ve zkráceném výběru r. 1988), tedy spíše s „neakademickým určením“. Přiznávám se, že jsem se k té knize sám vracel několikrát, a jakoby v duchu autorova doporučení („že teprve třetí a další četba může člověka bytostně formovat“, str. 51) teprve pak jsem nutkavě cítil, že bych měl o této knize poreferovat.

Knihy má deset kapitol, se stručným doslovem a poměrně obširným jmenným, o výklad obohaceným rejstříkem. Všechny kapitoly mají poměrně bohaté vnitřní členění. Nejrozsáhlejší je 7. kapitola („Vytvoření dějinné dynamiky“), o 60 stranách textu. Pro dané vydání byla zcela přepracována 9. kapitola („Filozofická moudrost jako analýza životního prostředí“). Ve výchozí kapitole je v samotném jejím závěru ve dvou podtitulcích naznačen vytýčený úkol: „Sebezáchova lidstva jako filosofie epochy... a jako autokritika filosofie“ (str. 27 a 28); závěrečná kapitola svým názvem prozrazuje desideratum, k němuž autor směřuje: „Lidstvo nemůže přežít bez prohloubení ženských složek lidství“ (str. 281n.).

Autor si klade několikrát otázku, zda lidstvo může přežít „bez filosofické obnovy“, o čemž má vážné pochybnosti (mj. str. 53). Ovšem taková filosofie nesmí být pouze „nazíravou“, nýbrž — jako „stav mysli hledající moudrost“ (str. 139) — musí být založena na snaze „o všeobecnou orientaci člověka ve světě (o orientaci teoretickou i praktickou, okamžitou i dlouhodobou, individuální i „rodovou““ (str. 71). Taková filosofie by zároveň byla „souhrnem modelů lidského zrání“ (str. 187), včetně jejich „skrytých“ stránek a „rubu“ díla a vlivu i těch nejmoudřejších (str. 124).

Autor vymezuje filosofii „trojdimenzionálnost“, a to jako „organickou jednotu kosmologicko-světónázorové, antropologické a sókratovsky 'osobní' stránky“ (str. 41), přičemž neopomene na adresu „vysoce abstraktně teoretizujících“ filosofů ocitovat Masarykovo: „Neuznávám filosofii, která se nestará o chléb.“ (Str. 280.) V této souvislosti se hodí dodat, jak Machovec vnímá vědu, když si klade otázku, zda „hyneme z dosavadní malomoci vědy či z principu vědy samé“ (str. 157). Píše, že „badatelství samo o sobě produkuje v nejlepšíh případech typy Galileiho, nikoliv typy Husa: ti pak v okamžiku těžkostí zapřou sebe sama“ (str. 181). Navíc je nutno v tomto kontextu artikulovat ještě jeden zřetel: nelze mít naději na přežití pouze díky komplexně funkčnější filosofii a díky zodpovědnějšímu, na adekvátní řešení zaměřenému vnímání hrozivé krize ekologické (str. 10, 275, 280, 318 aj.); nýbrž — „bude-li lidstvo přesto zachráněno a přežije, bude to především důsledkem rostoucího uplatnění inteligentních a angažujících se žen“ (str. 323).

Má-li být základem dějinné dynamiky „živá budoucnost“ (str. 193), pak si musí stávající lidstvo urychleně uvědomit, že patriarchát byl (a je) „slepotou uličkou lidských dějin“ (str. 90). V tomto kontextu opět narazíme na citát z Masaryka: „Prosím vás, jak by ta, která člověka rodí, mohla být méněcenná?“ (Str. 96.) Podle Machovce by lidstvo mělo usilovat o „univerzalizmus třetího typu“ (tj. ani hierarchicko-mocenský, ani sektářsky-ideální); tedy takový, „který bude přirozeným pokračováním vztahu matky k dítěti“ (str. 271).

Kniha je napsána velmi kultivovaně, a přitom čtivě. Tím, že jednotlivé dílčí úseky textu jsou pouze jednostránkové (málokdy dvojnásobného rozsahu), lze brát knížku jako četbu na cestu do práce a rozjímat o dílčích — nejednou velmi provokativně stavěných — otázkách kdykoli a kdekoli. Překvapuje to, že přes vnější „mozaikovitost“ jednotlivých dílčích témat se autorovi posléze podařilo jednoznačně vyznívajícím závěrem skloubit tolik rozmanitých námětů v jeden závažně apelující celek.

Samozřejmě „převažující masy již kapitulujících lhostejných komentů“ (str. 271) si knihy nevšimnou. Sám autor si je vědom toho, že kniha „v hektickém chvatu života“ (str. 49) jen velmi obtížně plní svou roli inspirátorky nezbytných změn. Čtenář ovšem najde ne jeden podnět k zamyšlení; ať už pokud jde o koncepci dějin filosofie, pojatých jako „zrání moudrosti rodu“ (str. 46), nebo o roli Keltů v Evropě (str. 210–23), a ovšem zvláště pokud jde o roli patriarchátu v dějinách (cit. výše). Že by bývalo jízdní kolo svým „včasným rozšířením“ mohlo zabránit zamoření Země zplodinami motorových vozidel (str. 272–3), je pravděpodobně názor víc než kontroverzní. Recenzent lituje, že autor jako kvalifikovaný znalec řečtiny neměl možnost typograficky odlišit u přepisovaných řeckých výrazů přízvuk od délky (např. tištěné „úsía“), anebo důsledně v českém přepisu uplatnit u odpovidajících grafémů délky (*éta, ómega; např. „Sókratés“*) a pádové koncovyky (na rozdíl od vzorového „*Achillea*“ např. je uvedeno „*Herakla*“).

Už vzhledem k tomu, že autorem knihy je jeden z nejznámějších českých filosofů druhé poloviny 20. století, by citovaná publikace neměla uniknout pozornosti také odborného publika. I když se může zdát, že kniha přece jen trpí jistou „zlomkovitostí“ (přilíší mnoho dílčích otázek) a absencí doprovodného kritického aparátu (včetně bibliografie a věcného rejstříku), nemůže — podle recenzentova názoru — čtenáři uniknout, že autor naléhavě tihne k artikulaci takových problémů, jejichž závažnost osudově přesahuje tihinu badatelný. Přitom stojí za opětné zdůraznění fakt, že text je psán srozumitelně a s angažovanou naléhavostí. (Těšte se „na třetí setkání“ s tímto textem!)

Miloš Dokulil

Jean D e l u m e a u : *Strach na Západě ve 14.–18. století* (Obležená obec). Strach doléhající na většinu. Praha, Argo 1997. 288 stran.

Už od třicátých let našeho století se ve francouzském dějepisectví objevuje tzv. studium mentalit, které je spojeno především se školou Annales a na ni navazující Novou historií, ale i s historií stojícími poněkud mimo tyto významné proudy, jako byl třeba Georges Lefebvre se svou monografií *Le Grande peur de 1789* (1932). Právě na tuto knihu a na úvahy L. Febvra Delumeau svým způsobem navazuje. Navazuje ovšem také polemicky na zajímavý fenomén literatury v období, jímž se zabývá, tj. 1348–1800, totiž na to, že v této literatuře bývá strach zamlčován a do